

С.О. КЛИМОВА

АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

У статті аналізуються позитивні і негативні наслідки глобалізаційного процесу для економіки країни. Розглядаються основні концепції, які оцінюють глобалізаційний процес з точки зору позитивних і негативних ефектів. Доводиться, що міжнародна торгівля все меншою мірою визначається абсолютними та порівняльними перевагами, а більшою мірою — інтересами глобальних корпорацій. Досліджуються питання, пов'язані із суперечливістю процесу глобалізації. Також доводиться, що роль держави в умовах глобалізаційного процесу зменшується, тому що складніше стає проводити валютно-фінансову політику, впливати на валютний курс, оскільки складно розмежувати реальний експортно-імпортний потік товарів та послуг, та потік товарів та послуг, що передаються одним підрозділом ТНК іншому з використанням трансфертних цін. Особлива увага в статті приділяється впливу транснаціональних корпорацій, як основних генераторів глобалізаційного процесу, на економіку приймаючих країн, здатність корпорацій впливати на отримання країною позитивного економічного ефекту, використовуючи переваги "ефекту масштабу". Розглядаються основні негативні прояви глобалізації, на які звертають увагу антиглобалісти і проти яких ведуть боротьбу. Визначаються головні кроки для досягнення і закріплення позитивних ефектів глобалізації.

Ключові слова: глобалізація; позитивні і негативні наслідки глобалізації; транснаціональні корпорації; рух антиглобалістів; позитивний ефект масштабу; трансфертні ціни

С.О. КЛИМОВА

АНАЛИЗ ПОСЛЕДСТВИЙ ГЛОБАЛИЗАЦИОННОГО ПРОЦЕССА ДЛЯ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ

В статье анализируются положительные и отрицательные последствия глобализационного процесса для экономики страны. Рассматриваются основные концепции, оценивающие глобализационный процесс с точки зрения положительных и отрицательных эффектов. Доказывается, что международная торговля все в меньшей степени определяется абсолютными и сравнительными преимуществами, а в большей степени — интересами глобальных корпораций. Исследуются вопросы, связанные с противоречивостью процесса глобализации. Также доказывается, что роль государства в условиях глобализационного процесса уменьшается, потому что сложнее становится проводить валютно-финансовую политику, влиять на валютный курс, поскольку сложно разграничить реальный экспортно-импортный поток товаров и услуг и поток товаров и услуг, передаваемых одним подразделением ТНК. Другому с использованием трансфертных цен. Особое внимание в статье уделяется влиянию транснациональных корпораций как основных генераторов глобализационного процесса, на экономики принимающих стран, способность корпораций влиять на получение страной положительного экономического эффекта, используя преимущества "эффекта масштаба". Рассматриваются основные негативные проявления глобализации, на которые обращают внимание и против которых борются антиглобаллисты. Определяются главные шаги по достижению и закреплению положительных эффектов глобализации.

Ключевые слова: глобализация; положительные и отрицательные последствия глобализации; транснациональные корпорации; движение антиглобаллистов; положительный эффект масштаба; трансфертные цены

S.O. KLYMOVA

ANALYSIS OF THE GLOBALIZATION PROCESS CONSEQUENCES FOR THE COUNTRY ECONOMY

The positive and negative consequences of the globalization process for the country's economy are analyzed in the article. The main concepts that assess the globalization process from the point of view of positive and negative effects are considered. It proves that international trade is less and less determined by the absolute and comparative advantages, and more by the interests of global corporations. The issues related to the inconsistency of the globalization process are investigated. The article also shows that the role of the state in the context of the globalization process is decreasing, because it becomes more difficult to pursue a monetary and financial policy, to influence the exchange rate, since it is difficult to distinguish between the real export-import flow of goods and services and the flow of goods and services transferred by one branch-offices of TNC to other with using transfer prices. Particular attention is paid to the influence of transnational corporations as the main generators of the globalization process on the economies of host countries, the ability of corporations to influence the receipt of a positive economic effect by the country, using the advantages of "economies of scale". The main negative manifestations of globalization, which antiglobalists pay attention to and fight against, are considered. The main steps to achieve and consolidate the positive effects of globalization are determined.

Key words: globalization; positive and negative consequences of globalization; transnational corporations; anti-globalization movement; economies of scale; transfer price

Вступ. Процес глобалізації на сьогодні є неминучим і невідворотним і зачіпає всі аспекти соціального життя людей - від культурного до кримінального, від фінансового до духовного. Ступінь відкритості національних економік з кожним днем стає все більшою. Це є наслідком інтенсифікації процесів міжнародного руху товарів і факторів виробництва. Незважаючи на те, що різні школи по-різному розуміють і трактують процес глобалізації, він, безумовно, пов'язаний з такими економічними і політичними питаннями, як зміцнення позицій глобальних корпорацій у світі, лібералізація процесів міжнародної торгівлі, зміна в розподілі багатства між країнами, прискорення темпів зростання міжнародної торгівлі, виникнення позитивних і негативних ефектів

у результаті економічної інтеграції країн, ефективність діяльності провідних міжнародних організацій, екологічні наслідки економічного зростання та міжнародної торгівлі і багатьма іншими. Головним поштовхом для виникнення і поширення глобалізаційного процесу став суспільний і міжнародний поділ праці. Отже ми є свідками стрімкого посилення взаємозв'язку та взаємозалежності між країнами.

Аналіз основних досягнень і літератури. На цей час існує три основні школи, які оцінюють глобалізаційний процес - це школи гіперглобалістів, скептиків і трансформістів.

Гіперглобалісти асоціюють глобалізацію з початком нової епохи людської історії, коли

«традиційні національні держави стають неприродними і навіть неможливими комерційними одиницями світової економіки». Прихильники даного підходу стоять на позиціях створення єдиного світового ринку і єдиних законів глобальної конкуренції. Вони вважають, що денационалізація економіки неминуха, оскільки процеси встановлення транснаціональних мереж виробництва, торгівлі і фінансів, які на цей час спостерігаються, – незворотні. Крім того, відбувається поступове витіснення національних держав, як первинних економічних і політичних утворень світової спільноти, новими формами соціальної організації [1].

На відміну від гіперглобалістів, скептики значною мірою схильні стверджувати, що глобалізація – це міф, що влада національних урядів, насправді, достатньо сильна, а система аргументів гіперглобалістів в корені непереконлива, оскільки вона недооцінює роль національних урядів у регулюванні міжнародної економічної діяльності. Уряди країн – не пасивні жертви інтернаціоналізації, а, навпаки, її головні архітектори. Але скептики ставлять під сумнів взагалі можливість отримання вигоди країнами «третього світу» від ефектів глобалізації.

Трансформісти більш схильються до тієї думки, що відбувається не зменшення влади національних урядів, а, швидше, її перетворення і реструктуризація, в результаті чого вона пристосовується до більш складних процесів управління в світі, що пронизаний найтіснішими взаємозв'язками [1, 6].

Дослідженням, пов'язаним з аналізом наслідків глобалізаційного процесу, приділяється велика увага і присвячено багато робіт. Так, Девід Хелд і Ентоні Макгрю, будучи прихильниками ліберального інтернаціоналізму, розглядають можливість формування ефективного міжнародного управління в умовах глобалізації та умов його дотримання [1, 5]. Джагдиш Бхагваті стоїть на позиції захисту глобалізації. Він вніс значний вклад в розвиток економічної теорії, зокрема приділив багато уваги такій проблемі, як провали ринку (market failure). Виходячи з результатів своїх досліджень на цьому напрямку, він аналізує агітаційні гасла антиглобалістів і на численних прикладах демонструє, що проблеми, породжені нібито глобалізацією, насправді виявляються наслідком недостатнього розвитку економіки і неефективних методів управління нею. Більш того, він доводить, що найкращим способом вирішення подібних проблем є не ізоляція економіки від світових ринків, а викорінення причин, що їх зумовили. Глобалізація, на думку Джагдиша Бхагваті, допомагає усувати багато складностей, вносячи свій внесок у розвиток конкуренції і фінансових ринків, сприяючи притоку управлінських кадрів і нових технологій в країни, що розвиваються [2].

Постановка задачі. Головним завданням статті є аналіз позитивних і негативних наслідків глобалізаційного процесу та визначення відповідних умов для створення і закріплення позитивних ефектів глобалізації та зведення негативних її наслідків до мінімуму.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основним двигуном глобалізаційного процесу є ТНК. Незаперечно їх домінування у світовому виробництві, торгівлі, інвестиціях і передачі технологій. Зацікавлені вони, насамперед, в отриманні глобального прибутку. Дослідження економічних ефектів має базуватися на визначенні інтенсивності залучення зарубіжних ТНК в економіку, визначенні ступеню їх впливу на економічну та політичну ситуацію в країні. Міжнародна торгівля все меншою мірою визначається абсолютними і порівняльними перевагами, а більшою мірою інтересами ТНК.

Існують різні погляди щодо впливу ТНК на економіку приймаючих країн. Будучи найважливішим координатором глобалізаційного процесу, ТНК можуть як позитивно, так і негативно впливати на їх економіку. Це виражено в одвічних суперечках глобалістів і антиглобалістів.

Прихильники глобалізації бачать розширення можливостей і перспектив національних економік в результаті протікання даного процесу. Їхні аргументи базуються на отриманні переваг суспільством внаслідок прискореного поширення інформації в багатьох галузях науки, все зростаючого використання нових комунікаційних та інформаційних технологій, розширення та лібералізації міжнародної торгівлі, прискорення руху капіталу між країнами, зростання числа соціальних перетворень та інше. Основну частину цих позитивних перетворень несуть у собі прямі інвестиції. Але в той самий час, всі ці позитивні наслідки таять в собі і загрози.

Позитивні зміни також можуть виявлятися в зниженні транснаціональних витрат шляхом запозичення економічних і правових систем у головних економічних партнерів. Це покращує бізнес-клімат країни, прискорює її економічне зростання за допомогою зростання прямих інвестицій. Збільшення темпів зростання міжнародної торгівлі посилює конкуренцію та призводить до зростання ВВП.

Отже, найважливіший позитивний економічний ефект країна отримує, максимально використовуючи переваги «ефекту масштабу». Це означає скорочення більшості транзакційних витрат через уніфікацію економічних і правових систем з країнами - торговими партнерами, усунення непрозорих бюрократизованих процедур, які пов'язані із проходженням митних органів, оплатою внутрішніх податків і зборів тощо.

Інтенсивне оновлення технологічної бази дозволить більш ефективно задіяти наявні власні ресурси, провести модернізацію вітчизняних виробництв, розширити експорт продукції із високим ступенем переробки сировини.

Що можна зробити для досягнення і закріплення позитивних ефектів глобалізації?

Першочерговим завданням на сучасному етапі є підтримка і розвиток вітчизняних промислових підприємств. Це створить умови здорової конкуренції. Створення зручних умов для залучення зарубіжних інвестицій сприятиме припливу прямих іноземних інвестицій в країну, оновленню вітчизняної технологічної бази, модернізації національних промислових компаній.

Критика глобалізації будується на невизнанні її позитивних наслідків. У певних ситуаціях діяльність ТНК призводить до поглиблення проблеми соціальної диференціації суспільства, екологічної деградації внаслідок необмеженої промислової діяльності, до втрати державами контролю над фінансовими потоками, до зростання культур «матеріальних цінностей», до інтернаціоналізації злочинності, до виникнення «подвійних стандартів» в аспекті захисту прав людини, до уніфікації культурних, сімейних, релігійних і національних цінностей різних держав, і в кінцевому результаті, до можливої втрати державою свого національного суверенітету [3,7].

Державам все складніше стає проводити будь-яку економічну політику, оскільки складніше стає розмежувати реальний потік товарів та послуг (експорт-імпорт) та потік товарів та послуг, які передаються одним підрозділом ТНК іншому. Застосування глобальними корпораціями трансфертних цін негативно впливає на поповнення дохідної частини бюджету країни за рахунок податків, спотворює реальну картину експортно-імпортних операцій як товарів, так і капіталу.

Так, якщо переслідується мета мінімізувати податки і імпорتنі мита (наприклад, ПДВ) при ввезенні товару в зарубіжну країну, трансфертні ціни будуть нижче за ринкові. Якщо переслідується мета виведення з-під високого оподаткування прибутков, отриманий в своїй країні (зменшення податку на прибуток, наприклад), ТНК буде імпортувати зі свого закордонного підрозділу будь-які компоненти за завищеними цінами у порівнянні з ринковими. Тобто ТНК мають можливість маніпулювати цінами. Отже, роль держави в умовах глобалізаційного процесу зменшується. Складно передбачити, наприклад, результати політики девальвації, якщо невідомі реальні обсяги експорту та імпорту в країні, а також еластичності іноземного та національного попиту на них.

Крім того, прихід ТНК до країни може посилити монополізацію галузі, якщо в інтересах ТНК буде усунення національних конкурентів. У цьому випадку використання глобальними корпораціями демпінгових цін прискорить процес відходу з ринку національних підприємств.

Негативні наслідки глобалізації можуть виявлятися не тільки завдяки локальним змінам, але і зовнішнім. Економічна історія наводить багато прикладів, коли окремі країни вигравали або програвали внаслідок зовнішніх економічних подій, що залишаються поза їхнім контролем. Це може бути, наприклад, раптове зростання чи падіння світових цін на ключові експортні чи імпорتنі товари, прискорення чи уповільнення темпів економічного зростання головного торгового партнера, політичні конфлікти у найближчому сусідстві чи фінансові кризи [4].

Прихід на вітчизняні ринки іноземного капіталу не виключає виникнення вищенаведених наслідків. Позитивні ефекти країна зможе отримати лише у тому випадку, якщо, з одного боку, зуміє звести до мінімуму недоліки глобалізаційного процесу, двигуном якого є

ТНК, з іншого боку, посилити і закріпити його позитивний вплив.

У боротьбі з негативними ефектами глобалізації, що спричинені транснаціоналізацією бізнесу, у більшості країн активно проявляють себе рухи антиглобалістів. Незважаючи на свій радикальний характер поглядів, антиглобалісти досить відчутно впливають на процеси глобалізації, обмежуючи «апетити» транснаціональних корпорацій, контролюючи і впливаючи на їх діяльність, зменшуючи своїми вимогами і страйковими рухами негативний вплив ТНК на економіки більшості приймаючих країн світу. Саме тому для подальшого підтримання рівноваги у розвитку світової цивілізації дуже важливе збереження двох даних тенденцій: єдності і боротьби.

Антиглобалісти зазвичай виступають проти:

- 1) посилення впливу ТНК;
- 2) забруднення навколишнього середовища;
- 3) стирання національних кордонів і втрати суверенітету країн;
- 4) військових дій;
- 5) діяльності міжнародних організацій.

Висновки з проведеного дослідження. На підставі проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки.

1) Глобалізаційний процес є невідворотним і має як позитивні, так і негативні наслідки для економіки країни.

2) Міжнародна торгівля все меншою мірою визначається абсолютними та порівняльними перевагами, а більшою мірою — інтересами глобальних корпорацій. Незважаючи на те, що конкуренція за обмежені ресурси продовжує зростати та існує цілий спектр негативних наслідків глобалізаційного процесу, взаємозв'язок та взаємозалежність між країнами посилюється та країни зацікавлені у співпраці. Жодна країна не може стояти осторонь цього процесу, бо втрати будуть більшими за вигоди.

3) Роль держави в умовах глобалізаційного процесу зменшується. Все складніше стає проводити валютно-фінансову політику, впливати на валютний курс, оскільки складно розмежувати реальний потік товарів та послуг (експорт-імпорт) та потік товарів та послуг, що передаються одним підрозділом ТНК іншому. Аналогічно з експортом-імпортом капіталу. Реальна картина не відображається, оскільки глобальні корпорації застосовують трансферні ціни.

4) З іншого боку, країни, які намагаються контролювати вплив ТНК на свою економіку і намагаються застосовувати жорсткі обмеження (у валютній, правовій, податковій та інших сферах) в результаті стикаються з відпливом капіталу та відходом ТНК у країни з більш сприятливим режимом (особливо країни з нестабільною макроекономічною ситуацією).

5) Завданням держави є дотримання балансу щодо регулювання діяльності підрозділів глобальних корпорацій на своїй території. Головною метою у цьому напрямку повинно бути формування умов для створення і закріплення позитивних ефектів

глобалізації та зведення негативних її наслідків до мінімуму.

Зміцнення позитивних ефектів глобалізації передбачає ефективне функціонування інституту права, що дозволить знизити трансакційні витрати, розміщення пріоритетів щодо політики підтримки науково-технічних підприємств, створення сприятливих умов залучення інвестицій у країну, контроль над використанням трансфертних цін глобальними компаніями.

Зниження негативних наслідків глобалізації передбачає виконання державою функції посередника, котрий узгоджує державні інтереси з інтересами глобальних корпорацій, досягнення компромісу, що дозволяє отримувати взаємну вигоду. Незважаючи на поширену точку зору про зниження ролі держав у процесі проведення різноманітних політик в умовах тиску глобальних корпорацій, на наш погляд, частина його функцій має бути переорієнтована під сучасні реалії взаємодії з глобальними корпораціями на світовому ринку. Знаходження компромісу державних інтересів з інтересами корпорацій є однією з таких функцій.

Список літератури

- Хелд Д. *Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура* / Пер с англ. В.В.Сапова и др. – М.: Праксис, 2004. – С. 334.
- Jagdish Bhagwati *In Defense of Globalization* – New York: Oxford University Press, 2007, 330 p.
- Климова С.О. Дослідження динамічних ефектів інтеграції України в ЄС / С.О. Климова // *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Технічний прогрес і ефективність виробництва*. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2014. - С.106-110.
- Домбровски Марк *Последствия глобализации для национальной экономической политики* [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.case-research.eu/sites/default/files/publications/12812932_leontieff_readin_gs2006_MD_0.pdf.
- Weiss Th., Thakur R. *The UN and Global Governance: An Idea and its Prospects* – Bloomington, Ind.: Indiana University Press, 2010, 448 p.
- Mason A. *Community, Solidarity, and Belonging* – Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 246 p.
- Волоснікова Н.М., Губанова Н.Н., Климова С.О. Глобальне управління як захід боротьби з негативними проявами глобалізації // *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2020. – № 2. - С. 103-107.
- Мізюк С.Г., Білик А.В. *Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України*, 2020, [Електронний ресурс] Режим доступу http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/29_2020ua/21.pdf;
- Слюсаренко А.В. *Вплив транснаціональних корпорацій на економіку України*, 2017 [Електронний ресурс] Режим доступу <http://global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten-2017-r-2/3081-slyusarenko-a-v-vpliv-transnatsionalnikh-korporatsij-na-ekonomiku-ukrajini>.
- Luard E. *The Globalization of Politics* - London: Palgrave Macmillan, 1990, 195 p.
- Hirst P. *'The global economy: myths and realities'*. – London: International Affairs, volume 73, 1997, pp. 409–425.
- Gordon D. *'The global economy: new edifice or crumbling foundations?'*, New Left review, 168, 1988, pp. 24-65.

References (transliterated)

- Held D., Goldblatt D. i dr. *Globalnye transformatsii: Politika, ekonomika, kultura* [Global Transformations: Politics, Economics, Culture] / Per. s angl. V.V. Sapova i dr. – M.: Praksis, 2004, 575 s..
- Jagdish Bhagwati *In Defense of Globalization* – New York: Oxford University Press, 2007, 330 p.
- Klymova S.O. Doslidzhennia dynamichnykh efektiv intehratsii Ukrainy v YeS [The analysis of dynamic effects of Ukraine integration into the EU] / S.O. Klymova // *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut». Tekhnichnyi prohres i efektyvnist vyrobnystva* [Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". Technical progress and production efficiency]. – Kharkiv: NTU “KhPI”. – 2014. – pp .106-110
- Dombrovsky Mark *Posledstviya hlobalyzatsyy dlia natsionalnoi ekonomicheskoi polityky* [The implications of globalization for national economic policy], [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu : http://www.case-research.eu/sites/default/files/publications/12812932_leontieff_readin_gs2006_MD_0.pdf
- Weiss Th., Thakur R. *The UN and Global Governance: An Idea and its Prospects* – Bloomington, Ind.: Indiana University Press, 2010, 448 p.
- Mason A. *Community, Solidarity, and Belonging* – Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 246 p.
- Volosnikova N.M., Hubanova N.N., Klymova S.O. Hlobalne upravlinnia yak zakhid borotby z nehatyvnyimi proiavamy hlobalizatsii [Global management as a method of combating with the negative effects of globalization] // *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut» (ekonomichni nauky)* [Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economics)]. – Kharkiv: NTU “KhPI”. – 2020. – no 2. - pp. 103-107.
- Miziuk S.H., Bilyk A.V. *Vplyv diialnosti transnatsionalnykh korporatsii na ekonomichni rozvytok Ukrainy*, [The impact of the activities of transnational corporations on the economic development of Ukraine], 2020, [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/29_2020ua/21.pdf;
- Slyusarenko A.V. *Vplyv transnatsionalnykh korporatsii na ekonomiku Ukrainy*, [The impact of the transnational corporations on the economy of Ukraine], 2017, [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu <http://global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten-2017-r-2/3081-slyusarenko-a-v-vpliv-transnatsionalnikh-korporatsij-na-ekonomiku-ukrajini>.
- Luard E. *The Globalization of Politics* - London: Palgrave Macmillan, 1990, 195 p.
- Hirst P. *'The global economy: myths and realities'*. – London: International Affairs, volume 73, 1997, pp. 409–425.
- Gordon D. *'The global economy: new edifice or crumbling foundations?'*, New Left review, 168, 1988, pp. 24-65.

Надійшла (received) 30.11.2021

Відомості про авторів /Сведения об авторах / About the Authors

Климова Світлана Олегівна (Климова Светлана Олеговна, Klymova Svitlana Olegovna) – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри загальної економічної теорії НТУ «ХПІ»; м. Харків, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-0041-6845>; e-mail: voloncevichsveta@gmail.com